

Giuseppe Verdi

Rigoletto

Opera i 3 akter (4 billeder)

Tekst af Francesco Maria Piave, efter drama af Vicror Hugo (Le Roi s'amuse). Førstopførelse på Teatro La Fenice i Venedig 11. marts 1851, på Det Kgl. Teater i København 18. september 1879.

Handlingen foregår i Mantova i 1500-tallet.

Personerne:

HERTUGEN AF MANTOVA - lyrisk tenor
RIGOLETTO, hans hofnar - baryton
GILDA, hans datter - koloratursopran
SPARAFUCILLE, snigmorder - karakterbas
MADDALENA, hans søster - mezzosopran
GIOVANNA, husholderske hos Rigoletto - alt
GREV CEPRANO - baryton
GREVINDE CEPRANO - lyrisk sopran
GREV MONTERONE - bas
MARULLO, hofkavaler - baryton
BORSA, hofkavaler - buffotenor
EN PAGE - sopran
EN VAGT - bas

Kor:

Hoffolkene - kun herrekor i alle 4 akter (i 4. akt dog kun bag scenen)

Scenebilleder:

- 1. akt 1. billede: Hertugen af Mantuas palads
- 1. akt 2. billede: En gyde og senere Rigolettos hus
- 2. akt: En sal i Hertugens palads
- 3. akt: Uden for Sparafuciles hus ved Mincio-floden

Varighed: 114 minutter

FORSPIL

FØRSTE AKT

Første billede

Den pigeblade Hertug af Mantua holder fest i paladset, og han fortæller om en smuk, ung kvinde, som han har mødt i kirken. Men samtidig sender han også lange, lystne blikke efter grev Cepranos hustru, og greven må rasende se til, mens Hertugen byder hende op til en menuet.

Hertugens pukkelryggede hofnar, Rigoletto, gør sit job og håner grev Ceprano på grusomste vis, og samtidig går sladdereren mellem hoffolkene, at Rigoletto selv har en elskerinde.

Udefra høres nu Grev Monterones rasende stemme; han vil stille Hertugen af Mantua til regnskab for at have forført hans datter. Hertugen lader først Rigoletto håne Greven og lader ham derpå arrestere, hvilket får Greven til at kaste en forbandelse over både Hertugen og hans hofnar.

Andet billede

På vejen hjem møder Rigoletto lejermorderen Sparafucile, der tilbyder sine ydelser, men Rigoletto afviser ham. Hjemme har Rigoletto sin datter, Gilda, gemt af vejen fra omverdenen bag lås og slå. Gilda beder sin far om mere frihed, men Rigoletto strammer bare sin beskyttelse af hende. Da Gilda bliver alene med sin guvernante, Giovanna, fortæller hun om en ung student, som hun har mødt i kirken, og som hun har forelsket sig i.

Den unge student, som hun mødte i kirken, var hertugen af Mantua i forklædning, og han er nu trængt ind i haven og erklærer hende sin kærlighed under dækningsnavnet Gualtier Maldé.

Lidt senere møder Rigoletto Hertugens hoffolk ude på gaden. De fortæller ham, at de vil bortføre Grevinde Ceprano, der bor lige i nærheden. I virkeligheden er de kommet for at bortføre Gilda, som de tror, er Rigolettos elskerinde, og på den måde lokker de Rigoletto til at assistere ved bortførelsen af hans egen datter. Da sandheden i al sin gru går op for Rigoletto, husker han den gamle adelsmands forbandelse.

ANDEN AKT

Hertugen beklager sig over Gildas forsvinden. Men så kommer hans hoffolk ind med en kvinde, som de tror er Rigolettos elskerinde. Hertugen bliver klar over at det er Gilda – og straks vender hans humør. Da Rigoletto opdager, at Gilda er hos Hertugen, raser han mod hoffolkene og trygler om hendes frigivelse - og idet han ser Monterone blive ført til fængslet, sværger han trods Gildas forbøn hævn over forføren.

TREDJE AKT

I operaens sidste akt aftaler Rigoletto med snigmorderen Sparafucile, at han skal dræbe Hertugen af Mantua. Senere forsøger han at overbevise Gilda om Hertugens dårlige karakter ved i det skjulte at lade hende overvære Hertugen forføre en anden kvinde – Maddalena.

Gilda hører Maddalena overtale Sparafucile til ikke at dræbe hertugen med derimod den første, der træder ind af døren. Gilda beslutter sig for at ofre sig selv for hertugen. Hun banker på døren og Sparafucile jager dolken i hende, idet hun træder ind. Og da Rigoletto kommer til flodens bred med den sæk, som han tror indeholder Hertugens lig, hører han Hertugens stemme inde fra huset. Skælvende af rædsel åbner han sækken og genkender sin datter. Hun ånder endnu og de tager afsked med hinanden. Et par øjeblikke senere dør Gilda og Rigoletto erkender med gru, at Monterones forbandelse har virket.

Den italienske komponist Giuseppe Verdi (døbt Giuseppe Fortunino Francesco) var levede fra 1813-1901. Hans liv var tumultarisk med adskillige op- og nedture. Personlige såvel som professionelle.

Blandt hans største værker er *La Traviata*, *Otello*, *Requiem*, *Nabucco*, *Aida*, *Troubaduren* og *Rigoletto*.

De unge år

Verdi blev født i den Norditalienske by Roncole ikke langt fra Milano. Napoleonskrigene, der efterfulgte Den Franske Revolution, hærgede på dette tidspunkt stadig Europa. En martsdag i 1814 måtte Verdis moder søge ly i et kirketårn med den kun fem måneder gamle Giuseppe i sin favn. Fraset krigens rædsler voksede Verdi op i et trygt, katolsk hjem. Hans musikalske talent blev hurtigt opdaget, og i en alder af blot ni år blev han fast organist i San Michele kirken. Kort tid efter sendte faderen ham i en drengeskole drevet af en kirkens mand i byen Busseto, hvor han også modtog musikundervisning. Her lærte den unge Giuseppe tillige at komponere. I 1828 arrangerede han ouverturen til Barberen i Sevilla ud fra de instrumenter, der var til rådighed i det lokale orkester.

Gennembrud og sammenbrud

Efter, at Verdis første forsøg på en operaopsætning, *Rocester*, blev afvist, fulgte hans to gennembrudsværker: *Oberto* og *Nabucco* (der også blev opført i København i 1848). Perioden var dog stadig forbundet med stor sorg. Verdi mistede samtidig med arbejdssuccesen to af sine børn og sin kone Margherita som følge af sygdom. For Verdi blev det kompositoriske arbejde en del af løsningen på den personlige sorg. Han skrev på bestilling musikken til mange operaer inden for en kort tidsperiode. Når han havde fået overbragt handlingen fra librettisten kunne han med sin fantasi hurtigt nedfælde det instrumentelle akkompagnement.

Modus operandi – inspiration fra stor litteratur

Førend Verdi udfærdigede partituret in extenso, mødtes han med de orkestermusikere, der skulle spille til premieren. Afhængig af deres musikalske evner skrev han derpå musikken færdig.

Derudover er det kendetegnende for Verdis operaer, at de ofte tager udgangspunkt i større litterære værker. Verdi er bl.a. blevet inspireret af forfattere som Shakespeare, Dumas, Schiller og Hugo.

Rigoletto tager afsæt i sidstnævntes skuespil *Le Roi s'amuse* eller på dansk, *Kongen morer sig*, fra 1832.

Mange af Verdis tidlige operaer havde desuden underliggende symbolske budskaber om et frit Italien. Det italienske kongedømme blev etableret i 1861 og fungerede indtil 1946.

Rigoletto, som er Verdis 15. opera, uropførtes 11. marts 1851 på la Fenice operaen i Venedig. Forud var gået et politisk tovtrækkeri, eftersom Venedig, der var underlagt det østrig-ungarske rige, var censurpræget. Et kompromis blev dog indgået, og den franske konge blev taget af rollelisten til fordel for en italiensk hertug. Herefter kunne operaen, der oprindeligt hed *La maledizione* (*Forbandelsen*), opføres.

Den sidste tid

På dette tidspunkt blev Verdi betragtet som en af samtidens største komponister sammen med Wagner. Verdi fortsatte sit produktive arbejde nogle år endnu, inden det stilnede af frem mod hans død i 1901. I alt komponerede han 28 operaer.

Forud for sin død nåede den velhavende Verdi at etablere et mindre hospital samt et alderdomshjem for musikere i Milano, hvor han også selv ligger begravet i en tilhørende krypt. Hans ligtog gennem Milanos gader tiltrak tusinder, der spontant brød ud i fangekorets sang fra *Nabucco* mens ligvognen passerede.

Musikken til Rigoletto

Verdis musik blev til i den romantiske æra, der efterfulgte Wienerklassikken. Romantikken kendetegnedes blandt andet ved at udfordre de musikalske normer. Eksempelvis er skellet mellem recitativer og arier mere flydende hos Verdi, end det havde været tidligere.

Verdi udmærkede sig i øvrigt ved gennearbejdede socialrealistiske handlinger, der kunne leve op til den dramatiske musik. Den instrumentelle del af musikken forblev dog essentiel for hans operaer.

Lyt – og lær personerne at kende

Forspillet i *Rigoletto* starter med en solo-trompet, der gentager den samme tone. Det er lyden af forbandelsen, der skal komme til at forfølge vor hofnar. Undervejs i operaen vender denne tonegengivelse tilbage. Skæbnen kan, som i de græske tragedier, ikke undslippes.

Verdi kobler operaens karakterer med specifikke akkorder, instrumenter og motiver. Gilda akkompagneres af fløjtespil, der underbygger hendes rene, lette og kærlige væsen. Hertugen ledsages ofte af klarinetter. I duetten mellem Hertugen og Gilda er der derfor nærmest også en duet i orkestret mellem fløjterne og klarinetterne. Efter, at Gilda tilbageholdes på slottet af hertugen, har hendes humør dog skiftet karakter, hvorfor hun nu bakkedes op af obospil. Træblæseren fremmaner med sin mere melankolske klang fint og præcist hendes smerte og ensomhed.

Hvad angår *Rigoletto* selv, er der ofte en diskrepans mellem de melodier, han synger over, og den akkord de spilles i. Melodier der burde være humoristiske bliver triste, ligesom *Rigolettos* arbejde som munter hofnar, umuliggøres af hans indre sorg.